

Грубар І.Я. <https://orcid.org/0000-0002-0809-1299>

Грабик Н.М. <https://orcid.org/0000-0002-8882-9782>

Гулька О.В. <https://orcid.org/0000-0002-8364-5941>

Нікітюк В.В.

ПРОФІЛАКТИКА ШКІЛЬНОГО ТРАВМАТИЗМУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Тернопільський національний педагогічний університет ім.
В.Гнатюка

Анотація. У статті предствлені результати дослідження проблеми шкільного травматизму. На основі аналізу досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практичній діяльності фахівця фізичної культури було оцінено рівень травматизму учнів на уроках фізичного виховання, як соціальної проблеми. Також, було вивчено основні чинники травмувань учнів під час проведення уроків фізичної культури в школі та позакласних формах занять фізичними вправами в школі. Серед багатьох причин, які призводять до травм, найбільш частими є недоліки організації і методиці проведення занять, тобто причини, які залежать від самого вчителя.

Ключові слова: шкільний травматизм, причини, травмопрофілактична підготовка.

Annotation. *Hrubar I.Y., Grabyk N.M. Prevention of school injury in professional training physical education teachers.*

In the article, presents the results of research on the problem of school injuries. Based on the analysis of the researched problem in the pedagogical theory and practical activity of the specialist of physical culture the level of traumatism of the students at lessons of physical education as a social problem was estimated. Also, the main factors of injuries of students during physical education lessons at school and extracurricular forms of physical exercises at school were studied. Among the many causes that lead to injuries, the most common are the shortcomings of the organization and methodology of classes, causes that depend on the teacher.

Key words: *school injuries, reasons, injury prevention preparation.*

Сучасний рівень розвитку суспільства значною мірою актуалізує наукові проблеми, пов'язані зі збереженням і зміцненням здоров'я та фізичним розвитком учнівської й студентської молоді.

Серед причин погіршення стану здоров'я підростаючого покоління виділяють, у першу чергу, гіподинамію, недосконалість існуючої системи охорони здоров'я, зростання рівня дитячого травматизму, економічну та соціальну кризи, забруднення навколишнього середовища (Г.Л. Апанасенко, 2000). Проблема травматизму в теперішній час займає третє місце серед захворювань населення України. За даними Міністерства охорони здоров'я України, переважна більшість травм (68%) виникає в підростаючого покоління. Як свідчить статистичний аналіз звітів закладів охорони здоров'я України за 2005-2010 р., 26% шкільних травм діти отримують на уроках фізичної культури та позаурочних формах організації занять з фізичного виховання. Травми є основною причиною летальних наслідків у дітей шкільного віку, причому від них гине або отримує серйозні ушкодження більше дітей, ніж від усіх інших захворювань, узятих разом (Г. П. Вороб'єв, І.Я. Грубар, 2006). У комплексі профілактичних заходів, спрямованих на зниження захворюваності та смертності дітей, важливу роль відіграє попередження нещасних випадків і травм, що стали одним з головних факторів, які загрожують життю і здоров'ю дітей (Г. П. Вороб'єв).

Незважаючи на численні дослідження, профілактика шкільного травматизму залишається однією із найбільш важливих проблем в організації навчально-виховної роботи

Профілактика шкільного травматизму та безпека занять фізичною культурою є одним із найбільш важливих питань організації навчально-виховної роботи в шкільній системі фізичного виховання, яка можлива за відповідних умов організації навчального процесу. У ході вирішення проблеми зменшення випадків травматизму в галузі фізичного виховання необхідно застосувати такий підхід, при якому ризик травмонебезпеки повинен бути виключений за рахунок логічно побудованої системи її попередження. Це у свою чергу потребує відповідної професійної підготовки вчителя фізичної культури, наявності в нього знань, умінь та навичок з технології травмопрофілактики, як структурного елементу педагогічних технологій, створення організаційно-методичних умов особистісне орієнтованої підготовки майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту, удосконалення змісту професійно-орієнтованих дисциплін навчального плану (І.А. Бріжата, І.Я.

Грубар 2000, А.П. Конох, 2000, С.О. Бондарь 2018,). Ураховуючи соціальну значущість та актуальність проблеми дитячого травматизму, відсутність технологій профілактики шкільного травматизму в професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичної культури, зумовило тему нашого дослідження.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування профілактики шкільного травматизму в підготовці майбутніх фахівців із фізичного виховання.

Методи дослідження: аналіз методичної та спеціальної літератур, навчально-нормативної документації, психологічної, педагогічної, навчальних програм і навчальних планів, анкетування вчителів фізичної культури, учнів та їх батьків

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дав змогу визначити такі види травматизму: сімейний; побутовий; вуличний; шкільний: а) під час перерви; б) на уроках (фізичної культури, трудового навчання); спортивний: а) під час організованих занять спортом; б) під час неорганізованих занять спортом; інший травматизм.

На основі наукових студій з'ясовано, що шкільний травматизм належить до групи найменш вивчених видів травматизму в дитячому віці. За даними різних авторів, він становить від 6% до 16% від усього дитячого травматизму. За частотою випадків в Україні шкільний травматизм займає третє місце після побутового й вуличного та має тенденцію до зростання.

Як наголошує більшість науковців, під час навчально-виховного процесу близько 95,6% травм виникає на уроках фізичної культури і лише 4,4% – під час інших уроків. Той факт, що 4/5 усіх ушкоджень діти отримують у приміщенні школи і лише 1/5 – на її території, свідчить про низький рівень організації учнів під час навчально-виховного процесу в школі та відсутність контролю за ними з боку вчителів.

На основі аналізу педагогічної літератури за напрямком дослідження визначено, що основними причинами травматизму є такі: організаційні недоліки при проведенні занять і змагань; помилки в методиці, які пов'язані з порушенням дидактичних принципів навчання; відсутність індивідуального підходу; недостатній облік стану здоров'я, статевих і вікових особливостей, фізичної й технічної підготовленості школярів; недостатнє матеріально-технічне оснащення занять; незадовільний санітарно-гігієнічний стан залів і майданчиків; низький рівень виховної роботи; відсутність медичного

контролю й порушення лікарських вимог; суб'єктивні чинники; гіпокінезія; психологічні причини.

Шкільний травматизм розглядається як важлива проблема соціального характеру. Часто він є однією з основних причин, що загрожує життю та здоров'ю учнів. Робота з профілактики травматизму, захворювань і нещасних випадків на заняттях фізичною культурою й спортом є одним із найважливіших завдань викладачів, тренерів, інструкторів, медичних працівників, дирекції шкіл.

Аналіз навчальних планів, програм навчальних дисциплін у системі підготовки майбутніх фахівців фізичної культури, ознайомлення зі змістом підручників та навчальних посібників дали можливість стверджувати, що сьогодні недостатньо навчально-методичного матеріалу для цільової травмопрофілактичної підготовки студентів вищих навчальних закладів педагогічного профілю. Саме тому пошук шляхів оптимізації знань і вмінь попередження шкільного травматизму при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін є нагальною потребою в підготовці фахівців.

Для визначення основних причин виникнення травм на уроках фізичної культури та їх частки в статистичному загалі шкільного травматизму нами було проведено опитування вчителів фізичної культури, учнів та їх батьків. У результаті аналізу анкетних даних визначено такі основні причини ушкоджень: неякісна підготовка місць занять, де частка цього фактора травматизму становить 17%; порушення методики проведення занять (невідповідність фізичного навантаження, недостатнє забезпечення страхування, відсутність навчання методик страхування, неправильний добір вправ) – 16%; відсутність інструктажу – 15%; відсутність лікарського контролю – 14 %; незадовільний стан спортивного інвентарю – 11%; незадовільна організація уроку (перенасичення залів, незадовільний стан дисципліни учнів, відсутність контролю з боку вчителя) – 10%; власна необачність – 7%; переоцінка своїх можливостей – 5%; відсутність відповідного одягу та взуття – 5%.

Проаналізувавши журнали медичних працівників шкіл та медичні картки учнів у дитячих консультаціях, ми виявили значну кількість випадків ушкоджень та травм учнів, отриманих під час проведення занять з фізичної культури за один навчальний рік. У результаті аналізу документів зафіксовано 2707 випадків травмування. Відсоток випадків травмування хлопців та дівчат від загальної кількості обстежених не однаковий і складає 58,3% та 41,7% відповідно.

Аналізуючи дані щодо видів ушкоджень під час занять фізичною культурою учнів у школах м. Тернополя та області, можна зазначити, що переважно учні отримують забої та подряпини, а саме: хлопці – 45,7%, дівчата – 54,3%. На другому місці у хлопців та дівчат травми кисті – 14% та 13% відповідно. Третє місце складають травми надп'яtkово-гомількового суглобу у хлопців (12,3%) та травми суглобів кисті у дівчат (8,5%). Менший відсоток у хлопців становлять травми суглобів кисті – 10,1%; травми ліктьового суглобу – 4,8%; травми колінного суглобу – 2,2%; у дівчат: травми надп'яtkово-гомількового суглобу – 8,3%; травми ліктьового суглобу – 3,5% та виникнення гострого патологічного стану – 2,5%.

Встановлено, що за період одного навчального року серед загальної кількості шкільних травм переважають травми, отримані на уроках фізичної культури – 60,6%, травми, що трапились на перервах – 35,4%, та травми, які учні отримали безпосередньо в класі – 4%.

З метою з'ясування ставлення вчителів фізичної культури до проблеми профілактики шкільного травматизму, усвідомлення значущості цієї проблеми та визначення рівня знань, умінь та навичок, нами було проведено анкетування, у якому взяли участь 45 учителів загальноосвітніх навчальних закладів м. Тернопіль. У результаті дослідження визначено, що 21% респондентів не володіє методами страхування учнів; 18% не можуть правильно вибрати із запропонованих підвідні вправи; 27% не змогли дібрати вправи для створення методики самострахування; 24% недостатньо обізнані із заходами профілактики травматизму в системі фізичного виховання; 64% не знають юридичних аспектів своєї відповідальності за порушення правил безпеки при організації навчального процесу. Таким чином, можна констатувати незадовільний рівень знань учителів фізичної культури з профілактики шкільного травматизму та травмопрофілактичної підготовки.

У формуванні культури фізичного здоров'я дітей значну роль відіграють батьки. Тому з метою виявлення рівня знань з профілактики травматизму в школі було проведено тестування батьків учнів загальноосвітніх шкіл, в якому взяли участь 256 осіб. Систему попередження травматизму в школі, де навчається дитина, батьки оцінили в такий спосіб: "відмінно" – 1,8%; "добре" – 7,1%; "задовільно" – 39,2%; "незадовільно" – 51,7%. Таким чином, 91% батьків не задоволені станом профілактичної роботи з питань травматизму в школі, 53,5% вважають недостатнім свій рівень знань щодо попередження

травматизму власної дитини, 85,7% з них хотіли б їх розширити.

У результаті контролю за якістю знань майбутніх фахівців з фізичної культури з проблеми профілактики шкільного травматизму визначено, що більшість (76%) студентів не володіє методиками дозування фізичних навантажень залежно від контингенту учнів. Значні труднощі викликають завдання, пов'язані з добором підготовчих вправ, 42% студентів не змогли правильно дібрати підвідні вправи для вивчення основних вправ, запропонованих шкільною програмою, а назвати параметри санітарно-гігієнічних вимог до спортивних залів, майданчиків, інвентарю, обладнання та спортивної форми змогли тільки 12% майбутніх фахівців.

Висновки: встановлено, що шкільний травматизм належить до групи найменш вивчених видів травматизму в дитячому віці. Він становить від 6% до 16% від усього дитячого травматизму, а за частотою випадків в Україні він займає третє місце після побутового й вуличного та має тенденцію до зростання; під час навчального-виховного процесу близько 95,6% травм виникає на уроках фізичної культури і лише 4,4% – під час інших уроків; дослідження спонукають стверджувати про необхідність перегляду змісту професійної підготовки вчителів фізичної культури, а в межах нашого дослідження – тієї його частини, що стосується професійної травмо-профілактичної підготовки. Підтвердженням цього є відповіді вчителів про те, що якісна травмопрофілактична підготовка – важлива складова професійної майстерності учителя.

Список літератури.

1. Апанасенко Г.Л. Эволюция бионергетики и здоровье человека. – Санкт-Петербург: МГП «Петрополис», 2000. – 123с.

2. Воробьёв Г. П. Почему возникают травмы и как их предупредить //Теория и практика физической культуры. – 1989. – № 9. – С. 31-33.

3. Грубар І.Я. Дитячий травматизм на заняттях фізичними вправами //Молода спортивна наука України: Зб.наук. статей. – Львів 2000. – № 4. – С. 165-167.

4. Бріжата І.А. Формування культури фізичного здоров'я учнів в системі профілактики шкільного травматизму / І.А. Бріжата // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків-Львів: ХДАДМ (ХХПІ), 2003. – № 17. – С. 33–37.

5. Грубар І.Я. Невирішені проблеми дитячого травматизму під час уроків фізичної культури //Оптимізація процесу

фізичного виховання в системі освіти.– Тернопіль, 2003.– С. 144-146.

6. Конох А.П. Профилактика травматизма у младших школьников средствами физического воспитания: Автореф. дисс. ...к. н. по физ. восп. и спорту.– К., 2000.– 20 с.

7. Бондарь С.О. Види та структура локалізації травм, як передумова формування здоров'язбережувальних засад попередження дитячого травматизму. Україна: Здоров'я нації. 2018;2(49):9-16.

Димінський С.В., Сачковський І.С., Бережанський О.О.

ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЮНИХ ЛИЖНИКІВ-ОРІЄНТУВАЛЬНИКІВ

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

Анотація. У публікації дано характеристику розвитку фізичних якостей юних лижників-орієнтувальників. Встановлено, що у учнів старших класів, які займалися лижним орієнтуванням значно підвищилися функціональні можливості організму що буде позитивно впливати як на ріст спортивних результатів, так і на рівень їх фізичної працездатності в цілому.

Annotation. The publication describes the development of physical qualities of young orienteering skiers. It was found that high school students who were engaged in ski orienteering significantly increased the functional capabilities of the body, which will have a positive effect on the growth of sports results and the level of their physical performance in general.

Ключові слова: фізичні якості, спортивне орієнтування, юні спортсмени

Key words: physical qualities, sports orientation, young athletes

Актуальність теми дослідження. Встановлення та постійне спостереження за функціональним станом школярів є необхідною умовою раціональної побудови процесу фізичного виховання, оскільки вибір засобів фізичного виховання, дозування фізичних вправ залежить від фізичних можливостей і функціонального стану організму.